SHAXS SHAKLLANISHIGA OILANING TA'SIRI

N.S.Sangirova- Jizzax davlat pedagogika universiteti Umumiy psixologiya kafedrasi stajyor o'qituvchisi
Saydivaliyeva Gulshoda- Amaliy Psixologiya-I bosqich talabasi
sangirovanilufar082@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada bolaning shakllanishida oilaning o'rni,inson shaxsini shakllantirishda oilaning o'rni bolaning psixologiyasiga muhitning ta'siri, farzandlarning o'z ota-onalaridagi haqlari, hamjihatlik, hotirjamlik baxtli oila kaliti ekanligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Oila, farzand tarbiyasi, mas'uliyat, psixologik to'siq, vaziyatli to'siq, mazmuniy to'siq, mativatsion to'siq, jamiyat, onani tarbiyalash.

Farzand tarbiyalayotganimizda ularning psixologik xususiyatlarini ham inobatga olmog'imiz zarur. Biz ularni to'g'ri tarbiyalay olsak ular ham jismonan ham ruhan sog'lom bo'lib voyaga yetadilar va kelajakda o'z o'rnilarini topishlari osonroq bo'ladi.

Noto'g'ri muhitda tarbiya topgan farzandning psixikasida ham bir qancha salbiy o'zgarishlar yuz beradi. Bola atrofidagilarga nisbatan ishonchsiz va agressiv bo'lib qoladi. Ba'zan bolada kognitiv jarayonlarning kech shakillanish holatlari ham kuzatiladi. Tarbiya jarayonida bolaga ota-onaning ishonchi, e'tibori va mehr-muhabbati juda zarur shu orqali bolada o'ziga bo'lgan ishonch va atrofidagilaraga nisbatan mehr-muhabbat uyg'otiladi chunki bola har doim aks ettiruvchi oynadir ya'ni unga qanday muomila qilinsa boshqalarga ham shunday muomila qilishga harakat qiladi. Oilada bolaga so'z erkinligi ham berilishi kerak shundagina bola jamiyat bilan tezda muloqotga kirisha oladi va odamovi bo'lib qolmaydi.

Ijtimoiy psixologlar muloqot jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan to'siqlarning quyidagilarini farqlaydilar: psixologik, vaziyatli, mazmuniy va motivatsion to'siqlardir.

Psixologik to'siq — bu sherigiga ma'qul tushmay qolish, tushunilmay qolishdan qo'rqish, u tomondan inkor etilish va kalaka qilinishdan yoki keskinlikdan qo'rqish, eng ezgu hislarini va niyatlarini samimiy izhor etishiga javoban qo'pollik bilan javob berilishi mumkinligidan xavotirlanish kabilar tufayli intellektga oid, mehribonlikka oid, kuchga oid shaxsiy imkoniyatlarini namoyon qilish va amalga oshirishga xalaqit beruvchi, o'ziga hos ichki psixik tormozdir.

Vaziyatli to'siqlar — bu suhbatdoshlarning bir xil vaziyatni turlicha tushunishlari, unga turlicha yondashishlari bilan bog'liq.

Mazmuniy to'siqlar — odatda suhbatdoshini tushunmaganlik tufayli, uning mazkur jumlasi qanday ma'noda aytilgani, u qanday fikrni ilgari surayapti, nimani nazarda tutayapti, nimaga olib boradi va shu kabi mulohazalarga borish tufayli yuzaga keladi.

Motivatsion to‘siqlar — shunday vaziyatlarda yuzaga keladiki, bunda gapirayotgan odam yo o‘zi bayon qilayotgan fikrning motivini yetarlicha anglay olmaydi yoki u atayin ularni (asosiy motivni) yashirishga harakat qilayotgan bo‘lishi mumkin[1]. Oiladagi shaxslararo munosabatlar tizimi

Inson shaxsini shakllantirish oiladan boshlanadi; xususan, bolada iroda, odatlar, fe’l-atvor, xulq, atrofga munosabat, e’tiqod va qarashlar vujudga keladi. Shu bois turmushda insonni kamol toptirish sharoitlari, ta’sir ko‘rsatish imkoniyatlarini izchil o‘rganmay turib, shaxsning xususiyatlari va ularni keltirib chiqaruvchi omillar to‘g‘risida fikr yuritish mumkin emas. Ma’lumki, oila – ijtimoiy-tarixiy belgiga ega bo‘lgan muayan tuzilishli ijtimoiy guruhning ko‘rinishi. Chunonchi, uning a’zolarini qarindosh-urug‘chilik, nikoh, turmush sharoiti birligi, odob-axloq umumiyligi, ma’naviy ehtiyoj mosligi kabi aloqalar o‘zaro bog‘lab turadi.

Oilaviy munosabatlar eng avvalo muloqot madaniyatiga borib taqaladi. Birinchidan, o‘z-o‘zini bilish va boshqa odamlarni tushuna olish qobiliyati, ya’ni ularning psixologik xususiyatlarini to‘g‘ri baholay olish, ikkinchidan, ularning xulqi va holatlariga nisbatan mos (adekvat) munosabat bildira olish, uchinchidan, har bir odamga nisbatan uning shaxsining individual xususiyatlariga eng ma’qul keladigan muloqot shakli, usuli va stillarini tanlay bilish kiradi. Oilaviy munosabatlar turli negiz asosiga quriladi: iqtisodiy, mafkurafiy, histuyg‘u, hissiyot, axloqiy-aqliy, qarindosh-urug‘chilik, yaqinlik, do‘stlik va birodarlik kabilar. O‘z-o‘zidan ma’lumki, oila qaysi toifaga mansubligidan qat’i nazar o‘z a’zolari ongiga iqtisodiy, mafkuraviy, axloqiy, aqliy, irodaviy, hissiy jihatdan ta’sir o‘tkazadi, ya’ni inson shaxsini shakllantirish vazifasini o‘taydi. Oila a’zolarining dunyoqarashi, e’tiqodi, axloqiy xislatlari, yuksak insoniy his-tuyg‘ulari, jamiyat va tabiatga munosabatlari xuddi mana shu tarbiya maskanida tarkib topa boshlaydi. Shu sababdan, oilaviy tarbiyaviy ta’sir umuminsoniyat barkamolligi negizi, qolgan ijtimoiy tarbiyaviy muassasalar esa axloqiy va aqliy tarakqiyot ustqurmasi vazifasini bajaradi, deb komil ishonch bilan aytish mumkin. Oilaning o‘ziga xos xo‘jaligi (tomorqasi, hosil yetishtirish maydoni, dov-daraxtlari, parrandasi, chorva mollari va boshqalar) va uning budjeti mavjuddir. Xo‘jalik yuritish, asosan, oila boshlig‘i tomonidan tuzilgan rejaga suyangan holda (bir necha bor muhokamalardan so‘ng kuchga kirish ehtimoli mavjud) amalga oshiriladi. Ana shundan kelib chiqqan holda xo‘jalik yuritishga ayrim tuzatishlar va o‘zgarishlar kiritib boriladi. Yig‘ishtirilgan mahsulot, olingan ish haqining yig‘indisi oila jamg‘armasini hosil qiladi va bu jamg‘armadan sarishtali, o‘z o‘rnida foydalaniladi[2].

Xulosa o‘rnida o‘zbek oilalarida ota-onalarga yuksak hurmat va e’tibor ko‘rsatiladi. Oilaning katta o‘g’illari ota-ona, uka-singillariga doimo yordam berib keladi. Ko‘pchiligimiz tinchlik-xotirjamlik, o‘zaro hurmat va kelishuv, hamfikrlik, hamjihatlik, ma’naviy yaqinlik kabi qadriyatlar mujassam bo‘lgan oilani baxtli va ahil deyish mumkinligini bilamiz. Oilada ota-ona, aka-singil munosabatlari, bir-

birlariga yordamlashish, o'g'il va qiz bolalar tengligini ta'minlash oilaning muqaddas burchi bo'lib, oilani mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostiasi T.: TDPU 2017 – 264 b.

2. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. – 356 b.

3. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 – 343 b.

4. Usmonova, M. (2023). OILAVIY NIZOLARDA FARZAND VA OTA-ONA MUNOSABATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (I).

4.Ruzieva, D. I., Rustamova, N. R., Sunnatovich, D., &Tursunov, A. J. K. (2020).The Technology of Developing Media Culture in Higher Educational Students. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, *24*(09).

5.Акчаев, Ф. Ш., &Турсунов, Д. С. (2016). Трансформация святыни" Парпиойим" или Умай-она. *Социально-экономические науки и гуманитарные исследования*, (14), 143-146.

6.Qizi, T. I. A., &Diyor, T. (2023). "UNIVERSITET 3.0"–XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINING O 'RNI: KONSEPSIYAGA BOSQICHMA-BOSQICH O 'TISH VA METODLARNI
O'RGANISH. *Scienceandinnovation*, *2*(SpecialIssue 14), 159-161.

7.Sunnatovich, T. D., &Ismatovna, R. K. (2023).BOSHLANG'ICH SINF TARBIYA FANLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH. *Tafakkurmanzili*, *4*, 91-97.

8.Sunnatovich, T. D. (2024). OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING IMIJINI YARATISH IMKONIYATLARINI OCHIB BERISH. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, *1*(1), 194-196.

9.Boltaboev, A., Mamarakhimov, O., Islamov, A., Kuchkarov, T., &Tursunov, D. (2024). Study on fauna, biology and ecology of Miridae (Hemiptera-Heteroptera) in agro-biocenosis and natural ecosystems of Uzbekistan. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 149, p. 01064).EDP Sciences.

10.Sunnatovich, T. D., &Ismatovna, R. K. (2023).BOSHLANG'ICH SINF TARBIYA FANLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH. *Tafakkurmanzili*, *4*, 91-97.

Sunnatovich, T. D. (2022). TA'LIM JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVNING O 'RNI VA AHAMIYATI. *ko 'nikmalarini ommalashtirishda talabalarning roli" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy*, 406.

11.Турсунов, Д. С. (2017). МУҚАДДАС ҚАДАМЖО ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИ ЎРГАНИШДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ УМУММАДАНИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 32, pp. 62-65). Общество с ограниченной ответственностью Научно-издательский центр" Социосфера".

12.Tursunov, D. S. (2017).Opportunities of Implementing National Heritage in Forming General Cultural Competence of Students. *EasternEuropeanScientificJournal*, (5), 137-140.
13.Акчаев, Ф. Ш., & Турсунов, Д. С. (2016). АМИР ТЕМУР-ОЛИЦЕТВОРЕНИЕ РОДИНЫ И НАЦИИ. *Ученый XXI века*, (9 (22)), 96-100.
14.Abdulakimovna, S. S. (2021). TEACHERS SELF-DEVELOPMENT AS A CRITERION FOR INCREASING PROFESSIONAL COMPETENCE. World Bulletin of Social Sciences, 3(10), 58-60.
15.Abdulakimovna S. S. Socially Psychological Education of Self-Development Skills in Future Teachers Functions //International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 231-235
16.Shakarboyeva, S. (2022). БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ЎЗ УСТИДА ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *2*(2).
17.Shakarboyeva, S. (2021). БЎЛҒУСИ ПЕДАГОГЛАРДА ЎЗ УСТИДА ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (1).
18.Shakarboyeva, & O'ktamova , O. (2024). TARBIYASI OG'IR O'SMIRLARNI IJTIMOIYLASHTIRISHDA OILA, MAHALLA, TA'LIM MUASSASASI HAMKORLIKLIGINI RIVOJLANTIRISH USULLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(1), 139-147. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9555
19.Shakarboyeva, & Qayumov, A. (2024). AUTIZMLI BOLALARNI RIVOJLANTIRISHDA ART TERAPIYA USULLARIDAN FOYDALANISH IMKONYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(1), 148-154. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9556
20. Мунарова, Р. У. (2016). Камолова Ширин Усаровна, Шакарбоева Шахноза Абдулакимовна, Каршибоева Дилфуза Бурлиевна, & Алимкулов Сирожиддин Олимжон ўғли (2016). *Великие мыслители Средней Азии о воспитании гармоничного и всесторонне развитого поколения. Проблемы педагогики,(2 (13))*, 17-19.
21.Abdulakimovna, S. S. (2021). Socially Psychological Education of Self-Development Skills in Future Teachers Functions. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, *1*(5), 231-235.
22.Abdulakimovna, S. S. (2022). Social-Psychological Characteristics Of Professional SelfDevelopment Of Future Teachers. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, *14*, 138-140.

23.Shakarboyeva, S. (2024). TARBIYASI OG'IR O'SMIRLARNI IJTIMOIYLASHTIRISHDA OILA, MAHALLA, TA'LIM MUASSASASI HAMKORLIKLIGINI RIVOJLANTIRISH USULLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *4*(1), 139-147.
24.Шакарбоева, Ш. (2024). Бошланғич синфларда чет тили ўзлаштириш ва ўрганишнинг ёшга оид хусусиятлари. *Общество и инновации*, *5*(10/S), 286-290.
25.Shakarboyeva, & Qayumov, A. (2024). AUTIZMLI BOLALARNI RIVOJLANTIRISHDA ART TERAPIYA USULLARIDAN FOYDALANISH IMKONYATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *4*(1), 148-154. извлечено от https://phys-tech.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9556
26.Shahnoza Shakarboyeva, БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ЎЗ УСТИДА ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 2 № 2 (2022): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari
27.Shahnoza Shakarboyeva, РАБОТА НАД СОБОЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК КРИТЕРИЙ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 (2021): Журнал педагогики и психологии в современном образовании (октябрь)
28.Shahnoza Shakarboyeva, Oynisa O'ktamova, TARBIYASI OG'IR O'SMIRLARNI IJTIMOIYLASHTIRISHDA OILA, MAHALLA, TA'LIM MUASSASASI HAMKORLIKLIGINI RIVOJLANTIRISH USULLARI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 4 № 1 (2024): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari
29.Shahnoza Shakarboyeva, O'SMIRLIK DAVRIDAGI SUITSIDNING KELIB CHIQISH SABABLARI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № I (2023): «СОВРЕМЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ: ТРАДИЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ» I - МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
30.Shahnoza Shakarboyeva, Гавҳар Худойқулова , БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЧЕТ ТИЛИ ЎЗЛАШТИРИШ ВА ЎРГАНИШНИНГ ЁШГА ОИД ХУСУСИЯТЛАРИ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № I (2023): «СОВРЕМЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ: ТРАДИЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ» I - МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
31.Shahnoza Shakarboyeva, Назира Жасурова, ЎСМИРЛАРДА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАТИШНИНГ ИЖТИМОИЙ ПСИХОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № I (2023): «СОВРЕМЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ

32.Shakarboyeva Shahnoza Abdulakimovna. (2024). Nogiron o'smirlarni ijtimoiylashtirishda oila, mahalla, ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish usullari. *Diplomatiya, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali* , *1* (1), 6–8. https://semantjournals.com/index.php/JDLIA/article/view/26
33. Мунарова Раьно Усаровна, Камолова Ширин Усаровна, Шакарбоева Шахноза Абдулакимовна, Каршибоева Дилфуза Бурлиевна, & Алимкулов Сирожиддин Олимжон Угли (2016). Великие мыслители Средней Азии о воспитании гармоничного и всесторонне развитого поколения. Проблемы педагогики, (2 (13)), 17-19.